

ЧЕРКАЩИНА – СЕРЦЕ КОЗАЦЬКОЇ ВОЛЬНОСТІ

Бібліографічний покажчик

Управління культури Черкаської обласної
державної адміністрації
Комунальний заклад "Обласна універсальна
наукова бібліотека імені Тараса Шевченка"
Черкаської обласної ради

ЧЕРКАЩИНА – СЕРЦЕ КОЗАЦЬКОЇ ВОЛЬНОСТІ

Бібліографічний покажчик

Черкаси 2012

Черкащина – серце козацької вольності : бібліогр. покажч.
/ Комун. закл. "Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка" Черкас.
обл. ради ; уклад. Н. В. Адешелідзе. – Черкаси : ОУНБ, 2012. – 60 с.

Укладач	Н. В. Адешелідзе
Науковий редактор	В. М. Мельниченко, канд. іст. наук, професор Черкас. Нац. ун-ту ім. Б. Хмельницького
Редактор	Г. С. Круглякова
Відповідальна за випуск	Л. П. Капкаєва
Комп'ютерний набір	Л. А. Посипайко Н. І. Кикоть Л. Я. Радиш

ВІД УКЛАДАЧА

Бібліографічний покажчик "Черкащина – серце козацької вольності" присвячений козацькій добі в історії Черкащини.

Структурно видання складається з передмови упорядника, вступної статті В. М. Мельниченка, кандидата історичних наук, професора Національного університету імені Богдана Хмельницького, чотирьох тематичних розділів, допоміжних покажчиків, змісту.

У першому розділі посібника відображено літературу про визначальну роль Середньої Наддніпряни, а саме, території навколо Черкас і Канева, у виникненні українського козацтва як видатного суспільно-політичного явища в історії України; про заснування міста Черкаси.

Другий розділ знайомить читача з публікаціями про перші козацько-селянські повстання, які згодом переросли у Національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького, про окремі полки, сотні, вирішальні битви, походи козаків, становлення Української козацької держави зі столицею у м. Чигирині; про добу Руїни – надзвичайно важкий для України період, коли здобутки часів Визвольної війни були значною мірою втрачені. Літературу в першому та другому розділах розміщено в логічній послідовності – від загального до конкретного.

Третій розділ вміщує матеріали про видатних історичних осіб – володарів гетьманської булави. Персоналії подано за хронологією їх гетьманування. Літературу про них розміщено за алфавітом авторів.

У четвертому розділі зібрано публікації про увічнення пам'яті козацтва на Черкащині. В окремих підрозділах згруповано літературу, яка розкриває тему козацтва в творчості черкаських письменників та митців. Матеріали розміщено в алфавітному порядку авторів.

При підготовці посібника джерелами пошуку матеріалів стали державні Літописи книг, журнальних, газетних статей, каталоги і картотеки Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка; прикнижкові списки літератури, вміщені в наукових виданнях, пристатейні списки з періодичних видань. Документи, позначені астериском *, відсутні у фондах бібліотеки.

Хронологічні рамки добору літератури 1992 – листопад 2012 рр. Видання не претендує на вичерпність. Бібліографічні записи мають суцільну нумерацію.

Бібліографічний опис здійснено за чинними в Україні стандартами, в описі вживаються загальноприйняті скорочення слів. У випадках, коли назва не розкриває змісту публікації, подано стислі довідкові, уточнюючі анотації.

Користування посібником полегшить допоміжний апарат, що складається з іменного та географічного покажчиків, списку використаних періодичних видань. Завершує покажчик "Зміст".

Бібліографічний покажчик розрахований на науковців, викладачів, краєзнавців, бібліотечних працівників, студентів та усіх, хто цікавиться історією українського козацтва.

ПЕРЕДМОВА

Козацтво є однією з найгероїчніших і найромантичніших сторінок історії України. Вперше про українських козаків згадано в документах 1492 року. Тоді татарський хан поскаржився литовському князю на київських і черкаських козаків, які напали на татарський корабель у гирлі Дніпра. Ця дата вважається початком козацтва, яке формувалося в умовах постійної загрози з боку турок і татар, а також посилення соціального та національно-релігійного гніту з боку шляхетської Польщі, яка в XVI ст. остаточно перебрала владу над більшістю українських земель. Цими чинниками зумовлено те, що саме Черкащина і, передусім Черкаси і Канів, стали ядром формування особливої суспільної верстви – вільного козацтва, яке згодом перетворилося у впливову силу, послідовного виразника і захисника інтересів усього українського народу.

Основна частина козацьких поселень і хуторів зосереджувалась на території Черкаського староства і дещо південніше. Тому українські козаки, і взагалі українці, здобули ще й іншу назву – черкаси, поширену в документах того часу.

В українській історії як організатор загонів черкаських козаків на відсіч татарам добре відомий черкаський староста Остафій Дашкевич, який ще у 1533 році висував ідею спорудження на одному із дніпровських островів, за порогами, фортеці для попередження нападів кримських татар на землі України. Але його задум був реалізований лише в середині XVI ст. іншим черкаським і канівським старостою князем Дмитром Вишневецьким (Байдою), який з козаками збудував укріплення на острові Мала Хортиця, що стало прототипом легендарної Запорозької Січі.

Посилення польсько-шляхетського гніту викликало протест широких народних мас, який проявився у козацько-селянських повстаннях, які хвиля за хвилею прокочувалися краєм. Найбільші з них – очолювані козацькими ватажками К. Косинським (1591 – 1593), С. Наливайком (1594 – 1596), М. Жмайлом (1625), Т. Федоровичем (1630), І. Сулимою (1635), П. Павлюком (1637), Д. Гунею (1637 – 1638), Я. Остряниною (1638).

А коли у 1648 році спалахнуло полум'я Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, на Черкащині утвердився полковий устрій – полки стали важливими адміністративно-територіальними та військовими одиницями Української козацької держави. А гетьманська резиденція у Чигирині стала центром державотворчих процесів і привертала увагу послів Росії, Польщі, Туреччини, Швеції та інших держав. Тут гетьман підписав близько 300 універсалів з важливих питань внутрішньої і зовнішньої політики української держави.

На території краю в 1648 році відбулася переможна битва під Корсунем. У зв'язку і легендарну історію черкаського краю яскравими постатями увійшли, окрім видатного державотворця Богдана Хмельницького, наші земляки – Петро Дорошенко, Максим Кривоніс, Филон Джалалій, Лаврін Капуста, Станіслав Морозенко та багато інших козацьких ватажків.

Патріотичні, військові, духовні та культурні традиції українського козацтва в наш час є не тільки предметом наукових досліджень, а й взірцем для наслідування і використання їх пізнавально-виховних можливостей. Саме тому козацька тематика і роль Черкащини в становленні та розвитку українського козацтва привертає все більшу увагу науковців та громадськості.

Вагомий внесок у розширення знань про історію козацтва вносять науковці Черкащини, громадські дослідники історії краю. Ця робота знаходить втілення в наукових монографіях, статтях, публікаціях в засобах масової інформації, виданнях путівників та науково-популярної літератури, проведенні науково-практичних конференцій, круглих столів, читань та інших наукових та просвітницьких заходів.

Пропонований бібліографічний покажчик „Черкащина – серце козацької вольності” покликаний допомогти читачам більше дізнатися про козацтво, його роль у формуванні національної самосвідомості і культури українського народу, боротьбі за свою державність.

Василь МЕЛЬНИЧЕНКО,
голова правління Черкаської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України,
кандидат історичних наук, професор

ЧЕРКАЩИНА КОЗАЦЬКА

Витоки козацтва

1. **Чабан, А.** Витоки: Середнє Подніпров'я з найдавніших часів до середини XVII століття : [монографія] / Анатолій Чабан. – Черкаси : Сіяч, РВЦ "Реал", 1994. – 240 с.

2. **Чабан, А.** Середнє Подніпров'я : в 2 кн. / А. Ю. Чабан. – Черкаси : ЧДУ, 1999.

Кн. 1. – 188 с.

Кн. 2. – 178 с.

3. **Чабан, А. Ю.** Історія Середньої Наддніпрянщини (з найдавніших часів до кінця XVII ст.) : навч. посіб. / Анатолій Чабан. – Черкаси : Вертикаль, 2011. – 639 с. : іл.

4. **Чабан, А. Ю.** Населення Середньої Наддніпрянщини - основа українського козацтва // Чабан А. Ю. Історія Середньої Наддніпрянщини (з найдавніших часів до кінця XVII ст.). – Черкаси, 2011. – С. 164 – 282.

У вище поданих публікаціях докладно і всебічно досліджується унікальна роль Середнього Подніпров'я, а саме території навколо Черкас і Канева, яке стояло біля витоків українського етносу, української державності, становлення українського козацтва.

5. **Присяжнюк, Ю. П.** Українське козацтво як історичний феномен (до середини XVII ст.) // Присяжнюк Ю. П. Русь достеменна : авт. курс лекцій з укр. історії. – Черкаси, 2004. – С. [41] – 49.

Зародження та розвиток українського козацтва у Середньому Подніпров'ї, зокрема Черкаси – Канів – Корсунь, де з'явилися перші козацькі слободи та хутори.

6. **Івангородський, К. В.** Джерела формування козацтва як основного етносоціального елементу на Середньому Подніпров'ї / К. В. Івангородський // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку : матеріали Восьмих Всеукр. іст. читань : зб. наук. ст. – Черкаси, 2001. – С. 113 – 119.

7. **Івангородський, К. В.** Виникнення українського козацтва як нової етнотворчої сили на Середньому Подніпров'ї в контексті етносоціальних процесів / К. В. Івангородський // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Історичні науки. – Черкаси, 2000. – Вип. 21. – С. 45 – 48. – Бібліогр.: с. 48.

Середнє Подніпров'я – райони поблизу Канева, Черкас, Умані – території, що відігравали вирішальну роль в час зародження і формування козацтва, як головної етнотворчої сили доби пізнього феодалізму.

8. **Мірошніченко, Ю.** Формування козацького народу (етносу) (XIII-XVI ст.): [чорні клобуки, черкеси-козаки] / Юрій Мірошніченко, Сергій Удовік // Мірошніченко Ю. Русь-Україна: становлення державності : в 2 т. – К., 2011. – Т. 1. – С. 334 – 357.

9. **Боечко, В. Ф.** Правобережні порубіжні території у витоках та генеалогії козацтва / В. Ф. Боечко // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Історичні науки. – Черкаси, 2000. – Вип. 21. – С. 32 – 38.

10. **Боечко, В. Ф.** Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва / В. Ф. Боечко, А. Ю. Чабан // Укр. іст. журн. – 1999. – №2. – С. 48 – 63.

11. **Щербак, В. О.** Джерела формування українського козацтва : [у р-ні Черкас та Канева] / В. О. Щербак // Укр. іст. журн. – 1994. – №2/3. – С. 75 – 83. – Бібліогр.: с. 82 – 83.

12. **Гайдай, С.** "А попід горою, ярмом-долиною, козаки йдуть" / Софія Гайдай // Черкас. край. – 2011. – 19 жовт. – С. 4.
Версії походження козацтва, зокрема на Черкащині.

13. **Силин, О.** Чиї ми діти? : [згадується про укр. козаків-черкасів] // Силин О. Народ мій є! Народ мій завжди буде! – К., 2003. – Розд. 6, §1. – С. 35 – 56.

14. **Шевченко, В. С.** Черкащина – колыска козацтва / В. С. Шевченко // Пед. вісн. – 2006. – №1. – С. 67 – 71.

Виникнення козацтва на землях Черкащини, його життя, звичаї, майстерність.

15. **Михайлюк, Ю.** Південна Київщина в 60-х рр. XIV – 60-х рр. XVI ст.: державне управління та громадське самоврядування : монографія / Юрій Михайлюк. – Черкаси : Вертикаль, 2011. – 348 с. : іл.

Київщина була представлена Черкаським і Канівським повітами (староствами). На основі ґрунтового аналізу широкого кола джерел та наукової літератури здійснено комплексне дослідження військової, дипломатичної, судово-адміністративної та господарсько-фіскальної сфер діяльності черкаських і канівських урядовців, а також ряду загальних історичних проблем, процесів і явищ відповідної доби: виникнення та еволюції українського козацтва, соціально-економічного розвитку українського населення тощо.

16. **Михайлюк, Ю. М.** Особливості державотворчих процесів на Середній Наддніпрянщині в період діяльності Черкаського і Канівського старости Остафія Дашкевича / Ю. М. Михайлюк // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Історичні науки. – Черкаси, 2000. – Вип. 21. – С. 38 – 45.

17. **Пономаренко, М.** Козацтво Черкащини: традиції / М. Пономаренко // Златокрай. – 2000. – 31 берез. – С. 4; 28 квіт. – С. 4.

18. **Волошина, Г.** Військове мистецтво українського козацтва / Галина Волошина // Антенна. – 2007. – 25 лип. – С. 11; 1 серп. – С. 11.
Побут, винаходи черкаських козаків XV-XVII ст.

19. **Щербатюк, В.** У складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Козацтво краю / В. Щербатюк // Шевченків край : іст.-етногр. дослідж. – К., 2009. – С. 93 – 114.

20. **Чос, В.** Городищина козацька / Володимир Чос. – Черкаси : [Чабаненко Ю. А.], 2011. – 134 с.

Розвиток українського козацтва упродовж XVI – XVIII століть на території сучасного Городищенського району.

21. **Білецький, Ф.** Вічний подзвін Звенигори : нариси з історії Звенигород. р-ну / Ф. Білецький. – Звенигородка : [б.в.], 2003. – 185 с. : іл.

Праця про козацьке минуле краю, що колись належав до Брацлавського воєводства.

22. **Андрієнко, К. Е.** Історіографія краєзнавчих досліджень українського козацтва на Канівщині у 1991 – 1999 рр. / К. Е. Андрієнко // Вісн. Черкас. ун-ту Сер. історичні науки. – Черкаси, 2000. – Вип. 21. – С. 138 – 141.

23. **Мицик, Ю. А.** Корсунщина козацька / Ю. А. Мицик, С. Ю. Степенькін. – Корсунь-Шевченків. : [б.в.], 1997. – 136 с.

Корсунщину можна вважати колыскою українського козацтва, яке за часів доби Середньовіччя селилося на цих землях, а пізніше могутньою хвилею розлилося по всій Середній Наддніпрянщині і стало основою Української козацької держави.

24. **Ніколенко, А. Г.** Корсунщина та козацтво / А. Г. Ніколенко // Корсунщина козацької доби: проблеми дослідження та збереження історичних пам'яток : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – К., 1993. – С. 12 – 23.

25. **Гаврилюк, О.** Таємниці минулого козацької Лисянки / Олександр Гаврилюк. – К. : Сергійчук М. І., 2012. – 308 с.

На документальній основі відтворено історичне минуле Лисянки кінця XVI – XVIII століть з моменту утворення та становлення козацького міста-фортеці Лисянки до ліквідації Речі Посполитої. Лисянські козаки були одними із творців перших грандіозних успіхів Національно-визвольної революції та початку становлення незалежної козацької держави.

26. **Щербатюк, В. М.** Історія регіонів України: Лисянщина / Володимир Щербатюк. – К. : Логос, 2002. – 423 с.

У книзі розповідається про виникнення козацтва в Лисянському краї (с. 58-61) ; про участь Лисянського полку у Національно-визвольній війні 1648 – 1657 рр. (с. 61 – 62) ; про добу Руїни (с. 63 – 65).

27. **Сміла козацька** / [голов. ред. С. Остапова]. – [Б.м.] : AR-IES, [2011?]. – 22 с. : іл.

Історія Смілянщини 1648-1768 рр.

28. **Давиденко, О.** Сміла козацька: іст.-докум. нарис / Олександр Давиденко. – Сміла : Тясмин, 2001. – 48 с.

29. **Петросюк, О.** Козацький Трахтемирів : [як осередок реєстр. козацтва на Серед. Придніпров'ї] / Олександр Петросюк // Шевченків край : іст.-культурол. нариси. – К., 2005. – С. 69 – 73.

30. **Приліпко, М. В.** Чорнобаївщина в XIV – першій половині XVII ст. // Приліпко М. В. Чорнобаївщина. Велична історія рідного краю (від найдавніших часів до сьогодення). – Черкаси, 2008. – Розд. 3. – С. [57] – 72.

Зародження козацтва на Чорнобаївщині, господарська діяльність, перші селянсько-козацькі повстання.

31. **Шевчук, В. В.** Шполянщина козацька / В. В. Шевчук. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2009. – 72 с.

Пропоноване видання розкриває сторінки історії козацької доби (XV – XVIII століття) на території сучасного Шполянського району.

Черкаси – місто козацьке

32. **Гузичанський, П. П.** Черкаси – місто козацьке / П. П. Гузичанський // Краєзнавець Черкащини. – Черкаси, 1991. – Вип. 2. – С. 21 – 24.

33. **Коваленко, С.** Полкове місто Черкаси : [1394-1674 рр.] // Коваленко С. Україна під булавою Богдана Хмельницького : енциклопедія : в 3 т. – К., 2009. – Т. 3. – С. 331 – 334.

34. **Мельниченко, В. М.** Роль Черкас у консолідації українського народу в XIV – першій половині XVII ст. / В. М. Мельниченко // Україн-

ська козацька держава: витоки та шляхи іст. розвитку : матеріали Во-сьмих Всеукр. іст. читань : зб. наук. ст. – Черкаси, 2001. – С. 81 – 86.

35. **Мицик, Ю. А.** Черкаси в роки визвольної війни 1648-1654 рр. / Ю. А. Мицик, І. С. Стороженко // Мицик Ю. А. Засвіт встали козаченьки : нариси. – Д., 1991. – С. 91 – 112.

36. **Пшеничний, М.** Черкаси – серце козацької вольності: Черкаси у роки визвольної війни 1646-1654 років / М. Пшеничний // Черкаси. – 1993. – 14 трав. – С. 5; 28 трав. – С. 5.

37. **Масненко, В.** З історії черкаської козаччини: Черкаси у другій половині XVII – на початку XVIII ст. / В. Масненко // Спільна справа. – 1997. – №1. – С. 62 – 64; №2. – С. 72 – 73; №3. – С. 68 – 69.

ЧЕРКАЩИНА – ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ

38. **Чабан, А. Ю.** Середнє Подніпров'я – центр національно-визвольної боротьби // Чабан А. Ю. Історія Середньої Наддніпрянщини (з найдавніших часів до кінця XVII ст.) – Черкаси, 2011. – С. 283 – 380.

Землі масового покаяння населення, господарство Середнього Подніпров'я козацьких часів, події національно-визвольної боротьби кінця XVI – початку XVII ст.

39. **Пасічник, М. С.** Українське козацтво у другій половині XVI – першій половині XVII ст. : [зокрема, про діяльн. Д. Вишневецького, повстання К. Косинського, С. Наливайка на Черкащині] // Пасічник М. С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи. – К., 2006. – С. 149 – 176.

40. **Леп'явко, С. А.** Повстання Криштофа Косинського (1591 – 1593) // Леп'явко С. Козацькі війни К. Косинського та С. Наливайка. – К., 2012. – С. 3 – [35].

41. **Леп'явко, С. А.** Косинського повстання, 1591 – 1593 рр. / С. А. Леп'явко // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2008. – Т. 5. – С. 211 – 212.

Перше збройне повстання козаків проти державної влади Речі Посполитої, зокрема князів Острозьких. Козаки зазнали поразки. 1593 р. К. Косинський прибув до Черкас і був там убитий слугами черкаського старости князя О. Вишневецького.

Національно-визвольна війна 1648 – 1654 рр.

42. **Мельниченко, В. М.** Утвердження козацтва. Визвольна війна середини XVII ст. // Мельниченко В. М. Моя Черкащина (історія рідного

краю від найдавніших часів до сучасності). – Черкаси, 2006. – Розд. 6. – С. 60 – 71.

43. **Чабан, А. Ю.** В часи Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького // Чабан А. Ю. Історія Середньої Наддніпрянщини (з найдавніших часів до кінця XVII ст.). – Черкаси, 2011. – С. 411 – 474.

44. **Пономаренко, М.** Черкащина за часів Богдана Хмельницького / Михайло Пономаренко // Шевченків край : іст.-культурол. нариси. – К., 2005. – С. 54 – 56.

45. **Пономаренко, М.** Хмельниччина на Черкащині / М. Пономаренко // Холод. Яр : альманах. – Черкаси, 1995. – Вип. 2. – С. 11 – 13.

46. **Сюндюков, І.** Перша іскра. Як починалася національна революція Богдана Хмельницького [1648 р.] / Ігор Сюндюков // День. – 2007. – 4 серп. – С. 7.

47. **Липа, К. А.** Військо Богдана Хмельницького / К. А. Липа, О. В. Руденко. – К. : Наш час, 2010. – 63 с. : іл.

48. **Тараненко, Л.** Козацькі полки часів Хмельниччини на Черкащині : інфографіка / Людмила Тараненко // Прес-Центр. – 2009. – 14 жовт. – С. 4.

49. **Присяжнюк, Ю. П.** Національно-визвольна революція середини – третьої чверті XVII ст., її історичні наслідки та уроки // Присяжнюк Ю. П. Русь достеменна : авт. курс лекцій з укр. історії. – Черкаси, 2004. – С. 50 – 62.

50. **Даниленко, О. В.** Україна в період національної революції середини XVII ст. Руїна. Гетьманщина / О. В. Даниленко // Історія України від найдавніших часів до сьогодення : зб. док. і матеріалів. – К. : Чернівці, 2008. – Розд. IV. – С. 181 – 258.

Аналізуються причини, рушійні сили, мета, завдання, характер національної революції 1648 – 1676 рр.

51. **Іващенко, Ф. І.** Кропивна – місто полкове / Ф. І. Іващенко // Краєзнавство Черкащини. – Черкаси, 1996. – Вип. 5. – С. 49 – 52.

Кропивна була значним осередком козащини. Її жителі прославили себе під час Визвольної війни 1648 – 1654 рр.

52. **Мицик, В.** Честь і слава козацька // Мицик В. Виднокрай : історія Тальнівщини в людях, подіях та експонатах музею. – К., 2010. – С. 31 – 48.

Героїзм і слава козаків Тальнівщини в боротьбі за державну незалежність часів Хмельниччини.

53. **Лазуренко, В.** Національна революція середини XVII століття і Чигиринщина [1648 – 1676 рр.] // Лазуренко В. Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодення). – Черкаси, 2004. – Розд. 4. – С. [59] – 116.

54. **Приліпко, М. В.** Наш край [Чорнобаївщина] в роки Національно-визвольної війни середини XVII ст. // Приліпко М. В. Чорнобаївщина. Велична історія рідного краю (від найдавніших часів до сьогодення). – Черкаси, 2008. – Розд. 4. – С. [73] – 102.

55. **Мицик, Ю. А.** Умань у роки Національно-визвольної війни українського народу 1648 – 1658 рр. // Мицик Ю. А. Умань козацька і гайдамацька. – К., 2002. – Розд. 1. – С. [7] – 60.

Окремі полки, сотні

56. **Бравада, О.** Тріумфи й поразки Золотоніської козацької сотні : [1625 – 1701] / Олександр Бравада // Прес-Центр. – 2010. – 19 трав. – С. 27.

57. **Кривошея, В. В.** Генеалогія українського козацтва. Канівський полк / Володимир Кривошея. – К. : Стилос, 2006. – 218 с.

58. **Кривошея, В. В.** Козацька старшина Канівського полку доби Національної революції середини XVII ст. / В. В. Кривошея // Гілея. – 2010. – Вип. 39. – С. 5 – 17. – Бібліогр. : с. 15 – 17.

59. **Панашенко, В. В.** Канівський полк / В. В. Панашенко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – К., 2007. – Т. 4. – С. 81 – 82.

Сформувався 1625 – 38 рр. як полк реєстрових козаків. Полковий центр – м. Канів. Разом з іншими полками брав участь у Національній революції 1648 – 1676 рр.

60. **Мицик, Ю. А.** Корсунський полк / Ю. А. Мицик // Енциклопедія історії України : в 10 т. – К., 2008. – Т. 5. – С. 191 – 192.

61. **Сергійчук, В. І.** Корсунський полк в історії українського козацтва / В. І. Сергійчук // Корсунщина козацької доби: проблеми дослідження та збереження історичних пам'яток : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – К., 1993. – С. 24 – 27.

Оформився, ймовірно, близько 1625 р. і став одним із 6 найдавніших реєстрових полків. Був одним з найактивніших під час національно-визвольного повстання 1702 – 1704 рр.

62. **Панашенко, В. В.** Кропивнянський полк / В. В. Панашенко // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2008. – Т. 5. – С. 411.

Створений у 1649 р. Існував 9 років. Його полковим центром було містечко Кропивна (нині село Золотоніського району).

63. **Березовський, О. М.** Лисянський козацький полк / О. М. Березовський // Проблеми регіональної історії в контексті загальноукраїнських подій. – К., 2009. – С. 39 – 45.

64. **Березовський, О. М.** Лисянський козацький полк : [1648 – 1649 рр.] / О. М. Березовський // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2004. – С. 120 – 125.

65. **Панашенко, В. В.** Лисянський полк / В. В. Панашенко // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К., 2009. – Т. 6. – С. 169.

Військова одиниця козацького війська за гетьманства Б. Хмельницького. Створений 1648 р. Існував нетривалий час.

66. **Бодров, Ю. І.** Історія Уманського козацького полку / Ю. І. Бодров. – К. : Видавн.-полігр. центр "Київ. ун-т", 2001. – 278 с. : табл., іл.

67. **Бодров, Ю. І.** Уманський козацький полк в добу Руїни / Ю. І. Бодров; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – К. : Наук. світ, 1999. – 45 с.

Історія Уманського козацького полку за часів його існування – з 1648 по 1713 рік. На основі архівних джерел автор проаналізував

процес становлення та еволюції Уманського полку, участь уманського козацтва в українському визвольному русі середини XVII початку XVIII століття.

68. **Коваленко, С.** Уманський полк // Коваленко С. Україна під булавою Богдана Хмельницького : енциклопедія : в 3 т. – К., 2009. – Т. 3. – С. 275 – 316.

69. **Коваленко, С.** Черкаський полк // Коваленко С. Україна під булавою Богдана Хмельницького: енциклопедія : в 3 т. – К., 2009. – Т. 3. – С. 317 – 342.

70. **Панашенко, В.** Черкаський полк / В. Панашенко // Малий словник історії України. – К., 1997. – С. 437 – 438.

Утворений у 1648 р. Брав участь у Визвольній війні, а наприкінці XVII ст., через турецько-татарські спустошення припинив своє існування.

71. **Коваленко, С.** Чигиринський полк // Коваленко С. Україна під булавою Богдана Хмельницького : енциклопедія : в 3 т. – К., 2009. – Т. 3. – С. 371 – 415.

Вирішальні битви, походи

72. **Хорошок, Е.** Звідки пішли козаки і чому так звалися, або Про спецназ українського середньовіччя / Ернаст Хорошок // Вечірні Черкаси. – 2009. – 18 листоп. – С. 17.

Участь черкаських козаків під керівництвом старости Остафії Дашкевича в походах проти турків і татар у 1518 – 1527 рр.

73. **Вирський, Д. С.** Кумейки, битва 1637 р. / Д. С. Вирський // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2008. – Т. 5. – С. 494 – 495.

74. **Окольський, С.** Битва під Кумейками / Симеон Окольський // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 184 – 190.

Вирішальна битва між козаками та урядовими військами під проводом гетьмана коронного М. Потоцького відбулася 16 (6) грудня 1637 р. на околиці с. Кумейки, між р. Рось і Мошнами.

75. **Битва під Корсунем** і Національно-визвольна війна середини XVII століття : матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 350-річчю битви під Корсунем. – Корсунь-Шевченків., 1998. – 124 с.

76. **Стороженко, І. С.** Корсунська битва 1648 р. / І. С. Стороженко // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку : (матеріали Третіх Всеукр. іст. читань) : зб. наук. пр. – К. - Черкаси, 1993. – С. 142 – 146.

77. **Битва під Корсунем** 26 травня 1648 року // Корсун. часоп. – 1997. – Чис. 5. – С. 3 – 9.

78. **Щербатюк, О.** Битва під Корсунем : [26 трав. 1648 р. поблизу с. Виграєва] / Олександр Щербатюк // Прес-Центр. – 2008. – 21 трав. – С. 28.

79. **Степанков, В. С.** Корсунська битва, 1648 / В. С. Степанков // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2008. – Т. 5. – С. 189 – 190.
Військо гетьмана Б. Хмельницького проти війська гетьмана великого коронного М. Потоцького.

80. **Стороженко, І.** Топографічне дослідження Корсунської битви Павла Федоренка / Іван Стороженко // Пам'ятки України. – 1996. – №2. – С. 89 – 92 : карти.

Федоренко Павло – історик. Упродовж 1948 – 1954 рр. провів топографічне дослідження Корсунської битви.

81. **Сорока, Ю. В.** Походи Богдана Хмельницького / Ю. В. Сорока ; худож.-оформлювач Є. В. Вдовиченко. – К. : Техніка, 2012. – 120 с.
Походи 1648 р. Богдана Хмельницького, особливо його перемоги під Жовтими водами та Корсунем, створили умови для формування самостійної Української держави – Гетьманщини.

82. **Борщ, М.** Козацькі полки з Черкащини в одній з найважливіших битв часів Хмельниччини під Берестечком виявили незабутній героїзм : [1651 р.] / Микола Борщ // Нова Доба. – 2005. – 12 лип. – С. 15.

Серед козацьких полків у битві значна роль відводилася Чигиринському, Кропивнянському, Уманському та іншим. Поруч із козаками воювали селяни й міщани з нашого козацького краю.

83. **Горошко, С.** Дрижипільська битва: крок до Руїни / С. Горошко // Київ. старовина. – 2000. – №5. – С. 28 – 38. – Бібліогр.: с. 37 – 38.

84. **Котов, А.** Бились "із нечуваною відвагою": історія кривавої січі під Охматовим : [1655 р.] / Анатолій Котов // День. – 2010. – 29–30 жовт. (№197/198). – С. 11.

85. **Котов, А.** Охматівську битву виграли татари, їм на поталу дісталася Брацлавщина й Уманщина : [1655 р.] / Анатолій Котов // Черкас. край. – 2010. – 29 жовт. – С. 7.

86. **Марченко, В.** А для козаків нема ні хрестів, ні знаків / В. Марченко // Невідома Черкащина : (іст. сторінки "Нової Доби"). – Черкаси, 2002. – С. 112 – 118.

87. **Те саме** // Нова Доба. – 2000. – 25 січ. – С.4 – 5.

Добірка статей присвячена одній з найбільш малодосліджених і замовчуваних сторінок історії – битві московсько-козацьких військ з військом Речі Посполитої під Охматовим 19 – 21 січня (29 – 31 січня за іншими джерелами) 1655 р.

88. **Чухліб, Т. В.** Бужинська битва, 1662 р. / Т. В. Чухліб // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2003. – Т. 1. – С. 391.

Битва між козаками на чолі з Ю. Хмельницьким та російськими військами, що відбулася 22–23 (12–13) серпня 1662 р. поблизу містечка Бужин (нині у складі с. Тіньки Чигиринського району) під час Національної революції 1648 – 1676 рр.

89. **Чухліб, Т. В.** Лисянська оборона 1664 / Т. В. Чухліб, В. М. Щербатюк // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2009. – Т. 6. – С. 168.

Оборона містечка Лисянки козаками та місцевими жителями під час повстання 1663 – 1664 рр. проти Речі Посполитої.

90. **Битви XVII століття:** Україна і європейський контекст // Військо України. – 1996. – №1. – С. 32 – 35 : іл.

У цікавій і доступній формі подано хронологію битв XVII століття, зокрема битви під Чигирином 8 липня – 20 серпня 1678 року.

Українська козацька держава: становлення і розвиток

91. **Чабан, А. Ю.** Середнє Подніпров'я як центр державотворчих процесів у козацьку добу історії України / А. Ю. Чабан // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку : (матеріали Четвертих Всеукр. іст. читань) : зб. наук. пр. – К. – Черкаси, 1994. – С. 57 – 61.

92. **Шамрай, О. Г.** Населення Середнього Подніпров'я і його роль в зародженні козацької державності / О. Г. Шамрай // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Історичні науки. – Черкаси, 2000. – Вип. 21. – С. 48 – 50. – Бібліогр.: с. 50.

Визрівання державотворчої ідеї на Середній Надніпрянщині в козацькі часи стало важливим підґрунтям для утворення Української козацької держави в середині XVII століття.

93. **Шамрай, О. Г.** Державний лад і управління на території Середнього Подніпров'я часів козацької держави / О. Г. Шамрай // Черкащина в контексті історії України : матеріали Першої наук.-краєзн. конф. Черкащини (до 50-річчя утворення Черкас. обл.). – Черкаси, 2004. – С. 115 – 120. – Бібліогр.: с. 120.

Діяльність Б. Хмельницького та його соратників щодо створення нових форм суспільних і державних відносин.

94. **Загорнюк, Л.** Відновлення української державності в середині XVII ст. / Людмила Загорнюк // Військо України. – 1998. – №3/4. – С. 32 – 33 : іл.

95. **Коваленко, С.** Опис козацької України 1649-го року : довідник / Сергій Коваленко, Ольга Пугач. – К. : Просвіта, 2004. – 152 с. : іл.

1649 рік був роком найвищого злету України, бо саме тоді, підписавши з урядом Війська Запорозького Зборівську угоду, уряд Речі Посполитої тим самим визнав Україну державою зі столицею у м. Чигирині.

96. **Пономаренко, М. Ф.** Державотворчі процеси на Черкащині / М. Ф. Пономаренко // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку : (матеріали Четвертих Всеукр. іст. читань) : зб. наук. пр. – К. – Черкаси, 1994. – С. 104 – 106.

97. **Бравада, О.** Союз із Москвою був розірваний у Чигирині : [укр. козацька держава у 1649 р.] / Олександр Бравада. – Прес-Центр. – 2010. – 6 жовт. – С. 29.

98. **Вечерський, В.** Гетьманщина як центральне явище української історії / Віктор Вечерський // Чумац. шлях. – 2010. – №4. – С. 10 – 15 : іл.

99. **Становлення української державності в XVII ст.:** Богдан Хмельницький та його спадкоємці / М. І. Бушин, В. І. Коваль, М. К. Дмитренко [та ін.] ; за заг. ред. М. І. Бушина. – К. : Вища шк., 1998. – 272 с. : іл.

100. **Брехуненко, В.** Українська держава доби Богдана Хмельницького / Віктор Брехуненко. – К., 2009. – 60 с.

У середині XVII ст. козацтво під проводом Богдана Хмельницького підняло повстання, яке швидко переросло в українську Національно-визвольну війну, під час якої було створено Українську козацьку державу.

101. **Пасічник, М. С.** Утворення Української козацької держави за часів Хмельниччини (1648 – 1657 рр.) // Пасічник М. С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи. – К., 2006. – С. 177 – 203.

102. **Коваленко, С. С.** Україна під булавою Богдана Хмельницького : енциклопедія : у 3 т. Т. 2 / С. Коваленко. – К. : Стікс-Ко, 2008. – 479 с. : іл.

103. **Чухліб, Т. В.** Організація дипломатичної служби Української козацької держави в середині XVII ст. / Т. В. Чухліб // Українська коза-

цька держава: витоки та шляхи історичного розвитку : матеріали Во-сьмих Всеукр. іст. читань : зб. наук. ст. – Черкаси, 2001. – С. 67 – 72.

За доби гетьманування Б. Хмельницького.

104. **Мельниченко, В. М.** Держава Хмельницького: аспекти економічної політики / В. М. Мельниченко // Краєзнавство Черкащини. – Черкаси, 1996. – Вип. 5. – С. 37 – 40.

105. **Бушин, М. І.** Витоки державності. Чигиринщина. – Вид. 2-ге, доп. і переробл. / М. І. Бушин, В. М. Лазуренко. – Черкаси, 2006. – 420 с.

Чигиринський край у другій половині XIV – першій половині XVII ст. Зосереджено увагу на Чигирині як столиці Козацької України.

106. **Шуст, Р.** Козацька рада чигиринського періоду: почин українського державного парламентаризму / Роман Шуст // Хроніка – 2000 : укр. культурол. альм. – К., 1998. – Вип. 23/24. – С. 15 – 21.

Упродовж перших десятиріч існування козацької держави, у так званий чигиринський період, відбувалось започаткування становлення основ парламентського устрою. Парламентським органом була старшинська козацька рада, яка мала широкі компетенції та справляла значний вплив на всі сторони державного життя.

107. **Щербак, В. О.** Корсунська рада, 1632 / В. О. Щербак // Енциклопедія історії України : в 10 т. – К., 2008. – Т. 5. – С. 190 – 191.

На раді українське козацтво, по суті, заявило (вперше) про свої права на територію Лівобережної України.

108. **Горобець, В. М.** Корсунська рада 1657 р. / В. М. Горобець // Енциклопедія історії України : в 10 т. – К., 2008. – Т. 5. – С. 191.

Генеральна рада Війська Запорозького скликана гетьманом І. Виговським 21 (11) жовтня 1657 р. в Корсуні з метою підтвердження правомочності його гетьманської елекції, а також визначення пріоритетів зовнішньополітичної діяльності гетьманського уряду.

109. **Крикун, М.** Корсунська козацька рада 1669 року // Крикун М. Між війною і радою: козацтво Правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII століття : ст. і матеріали. – К., 2006. – С. 249 – 282.

Намагаючись нейтралізувати ворожі дії Криму і здобути допомогу в боротьбі проти Речі Посполитої і Московського царства, Дорошенко восени 1669 року уклав союзний договір із Османською імперією. Цей союз був затверджений Генеральною Військовою Радою 10 – 12 березня 1669 року в Корсуні.

Чигирин – столиця козацької держави

110. **Про** відзначення 500-річчя заснування міста Чигирин Черкаської області : постанова Верховної Ради України від 7 груд. 2011 р. №4090 – VI // Голос України. – 2011. – 15 груд. – С. 6.

111. **Про** введення в обіг пам'ятної монети "500 років м. Чигирину" [Текст] : [номіналом 5 гривень] // Вісн. НБУ. – 2012. – №11. – С. 38.

112. **Полтавець, В.** Назустріч 500-річчю м. Чигирин / В. Полтавець // Чигирин. вісті. – 2011. – 27 груд. – С. 3.

113. **Андрєєва, М.** 500-річчя Чигирин відзначають на державному рівні / Марія Андрєєва // Прес-Центр. – 2011. – 14 груд. – С. 4.

***

114. **Кілессо, С.** "Чигирине, Чигирине, мій друже єдиний..." / Степан Кілессо // Черкаський край – земля Богдана і Тараса : культурол. зб. – К., 2002. – С. 339 – [358].

115. **Солодар, О.** Чигирин: перші кроки в історії // Солодар О. Нариси з історії Чигиринщини : монографія. – Черкаси, 2003. – Розд. І. – С. [11] – 36.

116. **Нераденко, Т. М.** Місто Чигирин // Нераденко Т. М. Золота підкова Черкащини. – Черкаси, 2006. – С. 43 – 47.

117. **Коваленко, С.** Чигирин – давня столиця України // Коваленко С. Україна під булавою Богдана Хмельницького : енциклопедія : в 3 т. – К., 2007. – Т. 1. – С. 45 – 86 : іл.

В писемних документах Чигирин уперше згадується в XVI ст. У травні 1589 р. польський король Сигізмунд III окремим привілеєм дозволив Олександру Вишневецькому, черкаському старості "...закласти місто і збудувати замок на пустому урочищі і городищі, яке називають Чигирин".

118. **Коваленко, С.** Полкове місто Чигирин : [1569 - 1678] // Коваленко С. Україна під булавою Богдана Хмельницького : енциклопедія : в 3 т. – К., 2009. – Т. 3. – С. 389 – 393.

119. **Солодар, О. І.** Міське самоврядування в Чигирині (1592 – 1792 рр.) / О. І. Солодар // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку : матеріали Восьмих Всеукр. іст. читань : зб. наук. ст. – Черкаси, 2001. – С. 86 – 93.

120. **Солодар, О.** "Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали..." : до історії міського самоврядування в Чигирині : [XVI – XVIII ст.] / О. Солодар // Нова Доба. – 2001. – 12 черв. – Дод. : Іст. сторінки, с. 1, 6 – 7.

121. **Солодар, О.** Старовинне запорозьке місто: тим, що Чигирин став козацькою столицею України, він певною мірою зобов'язаний міському самоврядуванню / Олександр Солодар // Прес-Центр. – 2007. – 1 серп. – С. 29.

Магдебурське право місту було надане 15 жовтня 1592 року. Жителі Чигирини були незалежні від старостинської адміністрації, мали свій суд і свою раду, яка вирішувала справи міського життя. Чигирин отримав свій герб і печатку.

122. **Солодар, О.** Чигирин – столиця козацької держави // Солодар О. Нариси з історії Чигиринщини : монографія. – Черкаси, 2003. – Розд. II. – С. [37] – 62.

123. **Назаренко, В.** Чигирин – козацька столиця України / В. Назаренко // Краєзнавство в Україні: сучас. стан і перспективи : наук. зб. – К., 2003. – С. 125 – 127.

124. **Бушин, М. І.** Чигирин – столиця козацької України : [1648 – 1678 рр.] // Витоки державності. Чигиринщина / М. І. Бушин, В. М. Лазуренко. – Черкаси, 2006. – С. 64 – 84.

125. **Кілессо, С.** Чигирин – гетьманська столиця / С. Кілессо // Київ. старовина. – 1995. – №5. – С. 6 – 13 : іл.

126. **Лазуренко, В.** Нетлінна слава Чигирини : [XVII ст.] / Валентин Лазуренко // Земля Черкаська. – 2009. – 30 січ. – С. 4.

127. **Морозов, А.** Стольний город Чигирин послів зустрічає / А. Морозов, В. Лазуренко // Земля Черкаська. – 2003. – 3 жовт. – С. 4.

У 1648 р. Богдана Хмельницького було обрано гетьманом. Чигирин став столичним містом козацької республіки, урядовою резиденцією, визначним центром міжнародного життя середини XVII ст.

128. **Вечерський, В.** Чигирин – столиця гетьманів Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Петра Дорошенка // Вечерський В. Гетьманські столиці України. – К., 2010. – Розд. 4. – С. 94 – 144.

129. **Те саме** // Історія України. – 2009. – Лют. (№6). – С. 12 – 13 ; Лют. (№7). – С. 14 – 16.

130. **Вінграновський, М.** Чигирин – столиця гетьмана Богдана Хмельницького (1648 – 1657) // Вінграновський М. Чотирнадцять столиць України : короткі нариси з її історії. – К., 2002. – С. 84 – 87.

131. **Вінграновський, М.** Чигирин – столиця гетьмана Івана Виговського (1657 – 1659) // Вінграновський М. Чотирнадцять столиць України : короткі нариси з її історії. – К., 2002. – С. 88 – 91.

132. **Харченко, Л.** Чигирин – столиця української козацької держави (за гетьмана Богдана Хмельницького) / Л. Харченко // Чигирин. вісті. – 2009. – 24 лют. – С. 3.

133. **Вінграновський, М.** Чигирин – столиця гетьмана Павла Терері (1663 – 1665) // Вінграновський М. Чотирнадцять столиць України : короткі нариси з її історії. – К., 2002. – С. 92 – 95.

134. **Вінграновський, М.** Чигирин – столиця гетьмана Павла Дорошенка (1665 – 1676) // Вінграновський М. Чотирнадцять столиць України : короткі нариси з її історії. – К., 2002. – С. 100 – 102.

135. **Солодар, О.** Чигирин за наступників Богдана Хмельницького // Солодар О. Нариси з історії Чигиринщини : монографія. – Черкаси, 2003. – Розд. III. – С. [63] – 98.

136. **Попованова, О. О.** Видатні чигиринські полковники середини XVII ст. та їх роль в історії України / О. О. Попованова // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2004. – С. 362 – 371.

137. **Мицик, Ю.** 3 джерел до історії оборони Чигирини 1677р. : [документи] // Військово-історичний альманах. – К., 2002. – Вип. 2 (5). – С. 142 – 154.

138. **Келлер, І. В.** Нічого воювати за кожуха / Іоганн Віллем фон Келлер // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 305 – 310.

139. **Гордон, П.** Два Чигиринські походи (за щоденниками) / Патрик Гордон // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 310 – 318.

140. **Поліщук, В.** В обороні Чигирини – в обороні України / Володимир Поліщук // Черкас. край. – 1993. – 17 черв. – С. 6.

141. **Степанов, М.** Війна за Чигирин / Максим Степанов // Прес-Центр. – 2008. – 17 верес. – С. 28.

У вище поданих публікаціях йдеться про героїчну оборону Чигирини від турецько-татарського війська у 1677 – 1678 рр. Турки захопили та спалили ще донедавна квітуче місто. Чигирин, як столиця козацької України, назавжди припинив своє існування.

* * *

142. **Гречило, А.** Герб міста Чигирини / А. Гречило // Пам'ятки України. – 2002. – №2. – С. 54 – 57 : іл.

143. **Чепурна, І.** Зображення Чигирини на мапах XVII століття / Ірина Чепурна // Пам'ятки України. – 2012. – №5/6; спец. вип. – С. 10 – 13.

Суботів – резиденція Богдана Хмельницького

Перші писемні згадки про Суботів датовано кінцем XVI століття.

144. **Гугля, В.** Суботів Хмельницьких / Віктор Гугля. – Д. : [ІСД], 2006. – 61 с.

145. **Нераденко, Т. М.** Село Суботів : [іст. відом.] // Нераденко Т. М. Золота підкова Черкащини. – Черкаси, 2006. – С. 38 – 43.

146. **Кілесо, С.** Суботів / Сергій Кілесо // Шевченків край : іст.-культурол. нариси. – К., 2005. – С. 113 – 117.

147. **Те саме** // Пам'ятки України. – 1994. - №3/6. – С. [69] – 73.

148. **Титаренко, Л.** Колиска гетьмана Богдана // Титаренко Л. Чигиринськими шляхами. – Черкаси, 2007. – С. 44 – 57 : іл.

149. **Лазуренко, В. М.** Тут кожен камінь пам'ятає гетьмана : Суботів – заміська резиденція гетьмана України Богдана Хмельницького / Валентин Лазуренко. – Черкаси : Ваш дім, 2006. – 18 с. : фотогр.

150. **Артеменко, І.** У рейтингу "легендарних місць України" на першому місці Суботів [як усипальниця Богдана Хмельницького] / Ігор Артеменко // Козац. край. – 2011. – 14 листоп. – С. 2.

Руїна

151. **Чабан, А.** Середнє Подніпров'я в добу Руїни // Чабан А. Історія Середньої Наддніпрянщини (з найдавніших часів до кінця XVII ст.). – Черкаси, 2011. – С. 475 – 524.

152. **Мельниченко, В. М.** Згасання визвольної боротьби. Руїна // Мельниченко В. М. Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності). – Черкаси, 2006. – Розд. 7. – С. 72 – 79.

153. **Степенькін, С.** Участь козаків Корсунського полку в бойових діях періоду Руїни / С. Степенькін // Яковлівські читання : матеріали наук. конф., присв. пам'яті Андрія Яковліва (1872 – 1955). – Черкаси, 2000. – С. 25 – 29.

154. **Бодров, Ю. І.** Уманський козацький полк в добу Руїни / Ю. І. Бодров. – К. : Наук. світ, 1999. – 45 с.

155. **Мицик, Ю. А.** Уманський полк у роки Руїни // Мицик Ю. А. Умань козацька і гайдамацька. – К., 2002. – Розд. 2. – С. [61] – 108.

ВОЛОДАРІ ГЕТЬМАНСЬКОЇ БУЛАВИ

Остафій Дашкевич
*черкаський староста, один із перших
козацьких гетьманів у 1515 – 1535 рр.*

156. **Ластовський, В.** Остафій Дашкович – військовий і політичний діяч / В. Ластовський // Пам'ять століть. – 2001. – №6. – С. 57 – 61.

157. **Михайлюк, Ю. М.** Остафій Дашкевич / Ю. М. Михайлюк // Краєзнавство Черкащини. – Черкаси, 2002. – Вип. 6. – С. 31 – 45.

158. **Пшеничний, М.** Гетьман Остафій Дашкович (1514–1535) // Пшеничний М. Історичні постаті Черкащини. – Черкаси, 1994. – С. 45 – 46.

159. **Соса, П.** Остафій Дашкович / П. Соса // Черкас. край. – 1997. – 12 лют. – С. 6.

160. **Сушинський, Б.** Остафій Дашкевич // Сушинський Б. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 1. – С. 35 – 40.

161. **Черкас, Б. В.** Остафій Дашкович – черкаський і канівський староста XVI ст. / Б. В. Черкас // Укр. іст. журн. – 2002. – №1. – С. 53 – 67. – Бібліогр.: с. 65 – 67.

162. **Чухліб, Т. В.** Остап Дашкович (1475-1535 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [6] – 11.

Дмитро Байда-Вишневецький
козацький гетьман у 1550 – 1563 рр.

163. **Дмитро (Байда) Вишневецький** (? – 1563 р.) // Сто видатних українців. – К., 2006. – С. 71 – 73.

164. **Ковбаса, В.** До біографії Дмитра Байди-Вишневецького: поїздка до Туреччини 1553 року / В'ячеслав Ковбаса // Київ. старовина. – 2011. – №4. – С. [3] – 23. – Бібліогр.: с. 21 – 23.

165. **Михайлюк, Ю. М.** Дмитро Вишневецький / Ю. М. Михайлюк // Краєзнавство Черкащини. – Черкаси, 2005. – Вип. 8. – С. 99 – 109.

166. **Мицик, Ю. А.** Вишневецький (Байда) Дмитро Іванович // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2003. – Т. 1. – С. 518 – 519.

167. **Сергійчук, В. І.** Дмитро Вишневецький / В. І. Сергійчук. – К. : Україна, 2003. – 192 с. : іл. – (Українські державники).

168. **Сушинський, Б.** Дмитро Вишневецький // Сушинський Б. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 1. – С. 40 – 53.

169. **Чухліб, Т. В.** Дмитро Вишневецький (1520-1563 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [12] – 17.

170. **Шудря, М. А.** Вишневецький (Байда) Дмитро Іванович // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 437 – 442.

Іван Підкова
козацький гетьман у 1576 – 1578 рр.

171. **Іван Підкова** // Видатні постаті в історії України (IX – XIX ст.). – К., 2002. – С. 131 – 133 : портр.

172. **Шудря, М. А.** Той, що ламав підкови // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 358 – 369, 442 – 448.

173. **Те саме** // Наука і сусп.-во. – 1996. - №5/6. – С. 56 – 62 : портр.

Криштоф Косинський
козацький гетьман у 1591 – 1593 рр.

174. **Вінницька, І.** Шляхтич з козацькою душею [К. Косинський] / Ірина Вінницька // Земля Черкаська. – 2010. – 8 жовт. – С. 5.

175. **Леп'явко, С. А.** Косинський Криштоф / С. А. Леп'явко // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2008. – Т. 5. – С. 211 : іл.

176. **Пшеничний, М.** Гетьман Криштофор Косинський (1591-1594) // Пшеничний М. Історичні постаті Черкащини. – Черкаси, 1994. – С. 61 – 63.

177. **Сушинський, Б.** Криштоф Косинський // Сушинський Б. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 1. – С. 129 – 132.

Самійло Кішка
козацький гетьман у 1600 – 1602 рр.

178. **Волошина, Г.** Самійло Кішка – двічі гетьман українського козацтва / Г. Волошина // Спадщина Черкащини : часопис. – Черкаси, 2006. – Вип. 4. – С. 53 – 54.

179. **Пшеничний, М.** Гетьман Самійло Кішка // Пшеничний М. Історичні постаті Черкащини. – Черкаси, 1994. – С. 68 – 70.

180. **Сушинський, Б.** Самійло Кішка // Сушинський Б. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 1. – С. 182 – 186.

Петро Конашевич-Сагайдачний
козацький гетьман у 1606, 1614 – 1622 рр.
(з перервами)

181. **Гуржій, О. І.** Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний / І. О. Гуржій, В. В. Корнієнко. – К. : Україна, 2004. – 190 с.

182. **Реєнт, О. П.** "... слава цього козацького гетьмана може по-змагатися з вічністю" : Петро Конашевич-Сагайдачний (1577 (1578) – 1622) / О. П. Реєнт, І. А. Коляда // Реєнт О. П. Усі гетьмани України. – Х., 2007. – С. 26 – 58.

183. **Сас, П.** Петро Конашевич-Сагайдачний / П. Сас // Київ. старовина. – 1992. – №2. – С. 53 – 59 : іл. – Бібліогр.: с. 69.

184. **Сас, П. М.** Конашевич-Сагайдачний Петро Кононович / П. М. Сас // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2008. – Т. 5. – С. 9 – 11.

185. **Чухліб, Т. В.** Петро Конашевич Сагайдачний (1582 – 1622 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [26] – 32.

Михайло Дорошенко
козацький гетьман у 1623 – 1628 рр.

186. **Пшеничний, М.** Гетьман Михайло Дорошенко / М. Пшеничний // Черкаси. – 1993. – 10 лют. – С. 3.

187. **Сушинський, Б.** Михайло Дорошенко // Сушинський Б. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 1. – С. 254 – 258.

Тарас Федорович (Трясило)
козацький гетьман у 1628 – 1630 рр.

188. **Голобуцький, В.** Тарас Трясило // Голобуцький В. Гомін, гомін по діброві : іст. розповіді про запорозьких козаків. – Д., 2003. – С. 97 – 107.

189. **Федорович Тарас** (Трясило) // Енциклопедія Українознавства. – Л., 2000. – Т. 9. – С. 34 – 90.

190. **Щербак, В.** Федорович Тарас (Трясило) / В. Щербак // Малий словник історії України. – К., 1997. – С. 421.

Іван Сулима
козацький гетьман у 1635 р.

191. **Буженко, В.** Іван Сулима : іст. повість із козацьких часів / Володар Буженко. – Торонто : Добра книжка, 1961. – 216 с.

192. **Сушинський, Б.** Іван Сулима // Сушинський Б. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 1. – С. 291 – 297.

193. **Чухліб, Т. В.** Іван Сулима (1593 – 1635 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [33] – 37.

Павло Бут (Павлюк)
козацький гетьман у 1637 р.

194. **Акимович, Є. О.** Гетьман Павло Павлюк (Бут) // Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі (IX – XVII століттях). – О., 2009. – С. 227 – 231.

195. **Пшеничний, М.** Гетьман Павлюк (Бут Павло Михнович) // Пшеничний М. Історичні постаті Черкащини. – Черкаси, 1994. – С. 77 – 80.

196. **Соса, П.** Павло Бут (Павлюк) / П. Соса // Черкас. край. – 1997. – 22 жовт. – С. 7.

197. **Чухліб, Т. В.** Павло Павлюк (1596 – 1638 рр.) : [прізвисько Бут] // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [38] – 41.

198. **Щербак, В. О.** Бут (Павлюк) Павло Михнович / В. О. Щербак // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2003. – Т. 1. – С. 415.

Богдан Хмельницький гетьман України у 1648 – 1657 рр.

199. **Акимович, Є. О.** Богдан Хмельницький // Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі (IX – XVII століттях). – О., 2009. – С. 250 – 328.

200. **Богдан Хмельницький** (1595 – 1657 рр.) // 100 видатних українців. – К., 2006. – С. 88 – 93.

201. **Брехуненко, В.** Богдан Хмельницький / Віктор Брехуненко. – К. : [Н. Брехуненко], 2007. – 72 с. : іл., схеми. – (Великі українці).

202. **Вечерський, В.** Богдан Хмельницький: десь у першому десятилітті XVII століття на Чигиринщині з'являються перші представники українського шляхетського роду Хмелів, або Хмельницьких / Віктор Вечерський // Нар. мистецтво. – 2009. – №3/4. – С. 48 – 51.

203. **Горошко, С. І.** Богдан Хмельницький : дискус. питання, пробл. судження : монографія / Степан Горошко. – Жашків : С. І. Горошко, 2008. – 214 с. : фотогр.

204. **Губський, Б.** Богдан Хмельницький: від державної ідеї до Української козацької держави / Богдан Губський // Хроніка – 2000 : укр. культурол. альм. – К., 2001. – Вип. 45/46. – С. 631 – 639.

205. **Гурбик, А. О.** Раднотський зовнішньополітичний курс гетьмана України Б. Хмельницького (1656 – 1657 рр.) / А. О. Гурбик // Укр. іст. журн. – 2008. – №6. – С. 57 – 86.

206. **Коляда, І.** Богдан Хмельницький / І. Коляда // Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа. – Луцьк, 2012. – С. [3 – 138].

207. **Лазуренко, В. М.** На перехресті епох: Богдан Хмельницький та його доба / В. М. Лазуренко, Ю. М. Лазуренко. – Черкаси : Ваш дім, 2005. – 86 с. – (Джерела вічності).

208. **Смолій, В. А.** Богдан Хмельницький / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К. : Альтернативи, 2003. – 398 с. – (Особистість і доба).

209. **Смолій, В.** Державотворча спадщина Богдана Хмельницького та сучасність / В. Смолій // Хроніка – 2000 : укр. культурол. альм. – К., 2001. – Вип. 45/46. – С. 18 – 28.

210. **Сушинський, Б.** Богдан Хмельницький // Сушинський Б. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 1. – С. 336 – 409.

211. **Чухліб, Т. В.** Богдан Хмельницький (1595 – 1657 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [42] – 60.

212. **Шудря, М. А.** Хмельницький Богдан-Зіновій Михайлович // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 455 – 463.

Іван Виговський
гетьман України у 1657 – 1659 рр.

213. **Мицик, Ю.** Гетьман Іван Виговський / Юрій Мицик // Історія в шк. України. – 2009. – №7/8. – С. 50 – 53 ; №9. – С. 36 – 45; №10. – С. 31 – 32.

214. **Мицик, Ю.** Іван Виговський / Юрій Мицик // Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа. – Луцьк, 2012. – С. [139 – 236].

215. **Мицик, Ю.** Іван Виговський / Ю. Мицик // Володарі гетьманської булави : іст. портр. – К., 1994. – С. 191 – 235.

216. **Соса, П.** Трагічна доля гетьмана [І. Виговського] / П. Соса // Черкас. край. – 1993. – 17 берез. – С. 5.

217. **Степанков, В. С.** Виговський Іван Остапович / В. С. Степанков // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2003. – Т. 1. – С. 502 – 503.

218. **Сушинський, Б.** Іван Виговський // Сушинський Б. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 1. – С. 410 – 422.

219. **Терпай, О.** Драма гетьмана Виговського / О. Терпай // Молодь України. – 2011. – 3 черв. – С. 7 – 8.

220. **Чабан, А. Ю.** Чигиринський двір в часи гетьманування Івана Виговського // Чабан А. Ю. Історія Середньої Наддніпрянщини (з найдавніших часів до кінця XVII ст.). – Черкаси, 2011. – С. 475 – 480.

221. **Те саме** // Краєзнавство Черкащини. – Черкаси, 1996. – Вип. 5. – С. 14 – 18.

222. **Чухліб, Т. В.** Іван Виговський (1620 – 1664 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [61] – 70.

223. **Шудря, М. А.** Виговський Іван Остапович // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 463 – 470.

Юрій Хмельницький
гетьман України у 1659 – 1663;
1677 – 78рр., 1685 р.

224. **Акимович, Є. О.** Юрій Хмельницький // Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі (IX – XVII століття). – О., 2009. – С. 362 – 370.

225. **Мицик, Ю.** Юрій Хмельницький / Ю. Мицик // Володарі гетьманської булави : іст. портр. – К., 1994. – С. 237 – 250.

226. **Соса, П.** Трагічна доля нащадка гетьмана Юрія Хмельницького / П. Соса // Черкас. край. – 1998. – 9 верес. – С. 6.

227. **Сушинський, Б.** Юрій Хмельницький // Сушинський Б. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 1. – С. 567 – 572.

228. **Чухліб, Т. В.** Юрій Хмельницький (1641 – 1681 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [71] – 81.

229. **Чухліб, Т.** Український князь з козацького роду: Юрій Хмельницький, 1676 – 1681 // Чухліб Т. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663 - 1713). – К., 2004. – С. [135] – 148.

230. **Шудря, М. А.** Хмельницький Юрій Богданович // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 471 – 478.

* * *

131. **Мицик, Ю.** Тиміш та Юрій Хмельницькі / Юрій Мицик. – К. : Прадес, 2012. – 120 с.

Павло Тетеря
гетьман України у 1663 – 1665 рр.

232. **Газін, В.** Павло Тетеря: політичний портрет гетьмана періоду Руїни української держави : [1663 – 1665 рр.] / В. Газін // Історія України. – 2001. – Лип. (№27/28). – С. 1 – 16.

233. **Дашкевич, Я.** Павло Тетеря, незрозумілий гетьман / Я. Дашкевич // Неопалима купина. – 1995. – №1/2. – С. 81 – 100 : портр.

234. **Коваленко, С.** Тетеря Павло Іванович (1620/22 - 71) // Коваленко С. Україна під булавою Богдана Хмельницького : енциклопедія : у 3 т. – К., 2009. – Т. 3. – С. 49 – 53.

235. **Реєнт, О. П.** "вірним, зичливим і слухняним буду..." : Павло Іванович Моржковський-Тетеря (1620 - 1622 – 1671) / О. П. Реєнт, І. А. Коляда // Реєнт О. П. Усі гетьмани України. – Х., 2007. – С. 155 – 171.

236. **Степанков, В.** Павло Тетеря / В. Степанков // Історія України в особах : козаччина. – К., 2000. – С. [93 – 104].

237. **Сушинський, Б. І.** Павло Тетеря // Сушинський Б. І. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 2. – С. 58 – 61.

238. **Сюндюков, І.** "Невдалий" гетьман: злети і падіння Павла Тетері / Ігор Сюндюков // День. – 2010. – 4 лют. – С. 4.

239. **Чухліб, Т.** Від королівського секретаря до гетьмана: Павло Тетеря, 1663 – 1665 // Чухліб Т. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663 – 1713). – К., 2004. – С. [41] – 52.

240. **Чухліб, Т. В.** Павло Тетеря (1620 – 1671 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [86] – 91.

Петро Дорошенко
гетьман України у 1665 – 1676 рр.

241. **Александров, В.** Петро Дорошенко – гетьман України епохи Руїни / Владислав Александров // Молодь України. – 2011. – 25 лют. – Дод. : Обереги, с. 2.

242. **Карнацевич, В.** Петро Дорошенко / В. Карнацевич // Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа. – Луцьк, 2012. – С. [237 – 356].

243. **Макогон, А.** Петро Дорошенко / А. Макогон, Г. Волошина // Макогон А. Степові орли, або Колиска українського козацтва. – [Сміла, 2007]. – С. 54 – 56.

244. **Мушкетик, Ю.** Важка булава гетьмана [Петра Дорошенка] : іст. нарис / Юрій Мушкетик // Наук. світ. – 2010. – №10. – С. 20 – 23.

245. **Петро Дорошенко** (1627 – 1698 рр.) // 100 видатних українців. – К., 2006. – С. 113 – 117.

246. **Смолій, В. А.** Гетьман Петро Дорошенко / В. А. Смолій, В. С. Степанков // Укр. іст. журн. – 1992. – №7/8. – С. 84 – 102.

247. **Солодар, О.** Останній чигиринський гетьман : [Петро Дорошенко] / Олександр Солодар // Черкаський край – земля Богдана і Тараса : культурол. зб. – К., 2002. – С. 372 – [379].

248. **Те саме** // Холод. Яр : альманах. – Черкаси, 1998. – Вип. 8. – С. 74 – 77.

249. **Степанков, В. С.** Дорошенко Петро Дорофійович / В. С. Степанков // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2004. – Т. 2. – С. 456 – 457 : портр.

250. **Сюндюков, І.** Державник у добу Руїни: драма гетьмана Петра Дорошенка / Ігор Сюндюков // День. – 2007. – 7 груд. – С. 8.

251. **Чуприна, В.** Діяльність гетьмана України Петра Дорошенка (1665 - 1676) / Василь Чуприна, Зоя Чуприна // Дзвін. – 1999. – №2. – С. 115 – 119.

252. **Чухліб, Т. В.** Петро Дорошенко (1627 – 1698 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [112] – 131.

253. **Чухліб, Т. В.** Гетьманування Петра Дорошенка: причини "вірності" та "зради" королю, султану й царю (1665 – 1676 рр.) / Т. В. Чухліб // Укр. іст. журн. – 2007. – №1. – С. 39 – 61.

Перебування П. Дорошенка в Лисянці, Умані, Чигирині, Корсуні.

254. **Шекір, М.** Петро Дорошенко після зречення гетьманства до сьогодні : до 300-річчя з дня смерті Петра Дорошенка / М. С. Шекір. – Тернопіль : ЛІПЕЯ, 2001. – 162 с.

255. **Шудря, М. А.** Дорошенко Петро Дорофійович // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 490 – 495.

Іван Брюховецький

гетьман Лівобережної України у 1663 – 1668 рр.

256. **Брюховецький Іван Мартинович** // Провідники духовності в Україні : довідник. – К., 2003. – С. 16 – 17.

257. **Сушинський, Б. І.** Іван Брюховецький // Сушинський Б. І. Козацькі вожді України : у 2 т. – О., 2006. – Т. 2. – С. 66 – 76.

258. **Чухліб, Т. В.** Іван Брюховецький (1623 – 1668 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [98] – 111.

259. **Шудря, М. А.** Брюховецький Іван Мартинович // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 485 – 490.

Іван Самойлович

гетьман Лівобережної України у 1672 – 1687 рр.

260. **Мельник, Л.** Гетьман Іван Самойлович / Леонід Мельник // Київ. старовина. – 1996. – №1. – С. 77 – 84 : портр. – Бібліогр.: с. 84.

261. **Мельник, Л.** Гетьманство Івана Самойловича / Л. Мельник // Історія України. – 1997. – №5. – С. 1 – 3.

262. **Пшеничний, М.** Гетьман Іван Самойлович // Пшеничний М. Історичні постаті Черкащини. – Черкаси, 1994. – С. 139 – 141.

263. **Реєнт, О. П.** "... буду служити великому государю віддано, без будь-яких хитань і зради" : Іван Самойлович Самойлович (р.н. невід. – 1690) / О. П. Реєнт, І. А. Коляда // Реєнт О. П. Усі гетьмани України. – Х., 2007. – С. 242 – 265.

264. **Чухліб, Т. В.** Іван Самойлович (1620 – 1690 рр.) // Чухліб Т. Гетьмани України-Русі. – Донецьк, 2012. – С. [153] – 166.

265. **Чухліб, Т.** Іван Самойлович / Т. Чухліб // Історія України в особах : козаччина. – К., 2000. – С. [161 – 170].

266. **Шудря, М. А.** Самойлович Іван Самойлович // Шудря М. А. Січ-мати. – К., 2008. – С. 506 – 513.

«СЛАВА КОЗАЦЬКА НЕ ВМРЕ, НЕ ЗАГИНЕ»

267. **Про** відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва : указ Президента України від 4 січ. 1995 р. №14/95 // Уряд. кур'єр. – 1995. – 12 січ.

268. **Про** День Українського козацтва : указ Президента України від 7 серп. 1999 р. № 966 : [щорічно відзначається 14 жовт.] // Голос України. – 1999. – 12 серп.

269. **Мельниченко, В. М.** Увічнення історичних пам'яток козацької доби на Черкащині / В. М. Мельниченко // Українська козацька держава : витоки та шляхи історичного розвитку : (матеріали Четвертих Всеукр. іст. читань) : зб. наук. пр. – К. – Черкаси, 1994. – С. 197 – 198.

270. **Стригун, Н.** Черкащина – край козацької слави / Надія Стригун // Освіта. – 2009. – 19 – 26 серп. (№ 37/38). – С. 3.

Наукова конференція у м. Корсунь-Шевченківському, присвячена річниці утворення Української козацької держави.

271. **Черевко, О.** "Тої слави козацької повік не забудем..." / Олександр Черевко, Лідія Титаренко // Голос України. – 2009. – 17 жовт. – С. 10 – 11 : фотогр.

272. **Зінченко, Н.** Наш могутній козацький дух / Наталія Зінченко // Культура і життя. – 2009. – 23 – 31 жовт. (№ 42). – С. 7 – 14 : іл.

273. **Лазоренко, С.** Чигирин відроджується / Світлана Лазоренко // Нова Доба. – 2009. – 20 жовт. – С. 3.

Добірка статей про урочистості з нагоди святкування 360-річчя Української козацької держави у м. Чигирині 19 жовтня 2009 року.

Церковні пам'ятки

274. **Лавріненко, Н.** Гетьманський Пустинно-Миколаївський Медведівський монастир / Н. Лавріненко, Н. Кукса, М. Сиволап. – Черкаси : [Чабаненко Ю.], 2012. – 88 с.

275. **Кілессо, С.** Медведівський Пустинно-Миколаївський монастир і його архітектурний комплекс / С. Кілессо // Пам'ятки України. – 2002. – № 2. – С. 48 – 53 : іл., фото.

276. **Мариновський, Ю.** Куполи над Тясмином / Ю. Мариновський // Людина і світ. – 1997. – № 2. – С. 8 – 12.

Комплекс у с. Медведівці, що належало гетьманові Богдану Хмельницькому. В архівах монастиря зберігалися документи Ю. Хмельницького та П. Тетері, портрети Б. Хмельницького.

Музеї

277. **Національний** історико-культурний заповідник «Чигирин»: історія, сьогодення, майбуття. – Черкаси, 2002. – 94 с.

278. **Степенькіна, П.** Проблеми дослідження та збереження пам'яток козацької доби на Корсунщині / П. Степенькіна // Битва під Корсунем і Національно-визвольна війна середини XVII століття. – Корсунь-Шевченків., 1998. – С. 90 – 95.

279. **Трахтемирів** – забута козацька столиця : [Канів. р-н] // Черкащина культурна і туристична. – 2010. – Верес. (№ 1 ; спецвип.). – С. 14.

280. **Ленченко, В.** Гетьманський замок у Чигирині / Володимир Ленченко // Шевченків край : іст.-культуролог. нариси. – К., 2005. – С. 87 – 96.

281. **Ленченко, В.** Резиденція Богдана Хмельницького в Чигирині / Володимир Ленченко // Шевченків край : іст.-культурол. нариси. – К., 2005. – С. 97 – 108.

282. **Пискун, О.** Музей Богдана Хмельницького у Чигирині / Ольга Пискун // Пам'ятки України. – 2012. – № 5/6 ; спецвип. – С. 20 – 27.

283. **Капуста, В.** З історії Чигиринської фортеці : Bastion Дорошенка / В. Капуста // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – 2007. – Вип. 16. – С. 59 – 63. – Бібліогр.: 27 назв.

284. **Славинський, М.** Замкова гора п'ятьох гетьманів : [м. Чигирин] / М. Славинський // Віче. – 2007. – № 3/4 – С. 17 – 25.

285. **Безуглий, В.** Хутір для Тараса Бульби : [створення козац. хутора у с. Вереміївці Чернобаїв. р-ну] / Володимир Безуглий // Нова Доба. – 2008. – 19 лют. – С. 4 – 5.

Пам'ятники

286. **Вечерський, В.** Чигирин : [іст. пам'ятки міста] // Вечерський В. Гетьманські столиці України. – К., 2010. – С. 292 – 297.

287. **Кирей, В.** Там, де витає дух Хмельницького / Владислав Кирей // Уряд. кур'єр. – 2010. – 24 груд. – С. 8 : фотогр.

У Лисянці відкрито пам'ятник «Родинний маєток Хмельницьких – Монастирок».

288. **Харченко, Л. І.** Пам'ятники Б. Хмельницькому на Черкащині / Л. І. Харченко // Чигиринщина: історія і сьогодення. – Черкаси, 2008. – С. 262 – 266.

289. **Харченко, Л. І.** Пам'ятники Богдану Хмельницькому на Чигиринщині / Л. І. Харченко // Черкащина в контексті історії України : матеріали III наук.-краєзн. конф. Черкащини. - Черкаси, 2008. – С. 207 – 212.

290. **Перепелиця, А. І.** "Хрест" на Замковій горі в м. Чигирині : [пам'ят. знак на честь героїв битв з пол.-шляхет. і тур. загарбниками (1596–1597, 1677–1678 рр.)] / А. І. Перепелиця // Чигирин. вісті. – 2009. – С. 3; 27 січ. – С. 4.

291. **У Каневі** відкрили пам'ятник отаманові Івану Підкові // Веч. Черкаси. – 2007. – 30 трав. – С. 2.

Козацтво у творчості черкаських письменників

292. **Поліщук, В.** Із давнини віків: Черкащина у слові / Володимир Поліщук // Холод. Яр : альманах. – Черкаси, 2003. – Вип. 3. – С. 166 – 176.

Дослідження історії нашого краю, яка яскраво відбилася в писаних джерелах, фольклорі, зокрема, в історичних піснях, думах, легендах, переказах.

293. **Макогон, А. І.** Степові орли, або Колиска українського козацтва : [худож.-іст. зб. нарисів з історії Черкас. краю] / А. Макогон, Г. Волошина. – [Сміла : Тясмин, 2007]. – 159 с., [8] с. кольор. фотогр. : іл.

* 294. **Пахаренко, В.** Суботівські скарби : [легенди і перекази про козаччину, записані в Суботіві у 1989 р.] / В. Пахаренко // Літопис Червоної Калини. – 1993. - № 1/2. – С. 7 – 9 : іл.

295. **Поліщук, В.** Корсунська битва 1648 року у фольклорі й українській поезії XVII ст. / В. Поліщук // Битва під Корсунем і Національно-визвольна війна середини XVII століття. – Корсунь-Шевченків., 1998. – С. 74 – 78.

296. **Чигрине, Чигрине...**: півтисячолітній Чигирин у худ. л-рі : [проза, поезія] / упоряд., ред., авт. передм. В. Т. Поліщук. – Черкаси : [Ю. Чабаненко], 2012. – 190 с.

297. **Борщ, М.** Князь Єремія : [поема] // Борщ М. Роздоріжжя : поезії. – Черкаси, 2005. – С. 86 – 110.

298. **Борщ, М.** Козацька доля : [поема] // Борщ М. Роздоріжжя : поезії. – Черкаси, 2005. – С. 55 – 85.

299. **Борщ, М.** Козацький цвинтар : [вірш] // Борщ М. Блискавки болю : поезії. – Черкаси, 2002. – С. 19.

300. **Борщ, М.** Наша сила незгасима : [вірш] // Борщ М. Роздоріжжя : поезії. – Черкаси, 2005. – С. 11 – 13.

301. **Борщ, М.** Права рука – владика : [вірш] // Борщ М. Блискавки болю : поезії. – Черкаси, 2002. – С. 17 – 18.

Вірш присвячено Івану Сірку.

302. **Власюк, П.** Дрижиполе : [поема] // Власюк П. Пісні над Тікичем : вірші. – Черкаси, 1991. – С. 22 – 25.

Поема присвячена великій битві козацького війська з польсько-татарськими загарбниками в січні 1655 року на Дрижиполі – полі між селами Тетерівкою, Нагірною, Охматовим Жашківського району.

303. **Власюк, П.** Як танцюють козаки : [вірш] // Власюк П. Пісні над Тікичем : вірші. – Черкаси, 1991. – С. 26 – 27.

304. **Дробний, І.** У Чигирині : [вірш] // Дробний І. Білий світ. – К., 1976. – С. 12.

305. **Кулик, Г.** Були перші в Україні : [вірш про козаків-черкасців] // Кулик Г. М. Гори слави і любові. – Черкаси, 2005. – С. 49.

306. **Кулик, Г.** Канівський козак Терешко : [вірш] // Кулик Г. Гори слави і любові. – Черкаси, 2005. – С. 39 – 47.

307. **Ле, І.** Хмельницький : іст. роман у 3 кн. / Іван Ле. – К. : Дніпро, 1978. – Кн. 1 – 3.

308. **Негода, М. Т.** Гетьман : драм. поема / Микола Негода. – Черкаси : Сіяч, 1995. – 68 с. : іл., портр.

309. **Негода, М.** Козацька слава : [вірш] // Негода М. Осоння : [поезії]. – Черкаси, 2006. – С. 18.

310. **Негода, М.** Чигирин : [вірш] // Негода М. Чорний біль : вірші, поеми. – Черкаси, 1994. – С. 29 – 30.

311. **Нечуй-Левицький, І.** Запорожці : казка / І. Нечуй-Левицький ; передм. Т. Гундорової // Київ. старовина. – 1992. – № 4. – С. 30 – 43.

312. **Нечуй-Левицький, І. С.** Князь Єремія Вишневецький ; Гетьман Іван Виговський : іст. романи / І. С. Нечуй-Левицький. – К. : Веселка, 1996. – 542 с.

313. **Носань, С.** Судна ніч : героїчна драма в 4 ч. // Носань С. Судна ніч : вибр. поет. драми. – Черкаси, 1998. – С. [71 – 178].

Присвячена першому державотворцеві України – Богдану Хмельницькому.

314. **Озірний, О.** Козацький цвинтар : поезії / Олекса Озірний. – Черкаси : Холод. Яр, 1996. – 51 с.

315. **Озірний, О.** Козацький цвинтар : [вірш] // Озірний О. Заплекані зорі : поезії. – Черкаси, 2003. – С. 14.

316. **Петриченко, О.** Стежками Чигиринщини іду : поезії / Олександр Петриченко. – Черкаси : Вертикаль, 2006. – 76 с.

317. **Петриченко, О.** Шляхами козацької слави : поема, вірші / Олександр Петриченко. – [Монастирище] : Мрія, 2004. – 32 с.

318. **Ракшанов, В. Б.** Гетьман Іван Мазепа : наук.-попул. біогр. нарис / Володимир Ракшанов. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2005. – 118 с.

319. **Симоненко, В.** Дари Богдана : [вірш] // Симоненко В. Зажинок. – Черкаси, 2011. – С. 58.

320. **Симоненко, В.** Українська мелодія : [вірш] // Симоненко В. Зажинок. – Черкаси, 2011. – С. 91.

321. **Старицький, М. П.** Богдан Хмельницький : трилогія. / М. П. Старицький. – М. : ГРИФ-Ф ЛТД, 1994.

Кн. 1 : Перед бурей. – 672 с.

Кн. 2 : Буря. – 640 с.

Кн. 3 : У пристани. – 608 с.

322. **Старицький, М. П.** Облога Буші : іст. повість часів Хмельниччини / Михайло Старицький. – К. : Веселка, 1992. – 85 с. : іл.

323. **Старицький, М. П.** Останні орли : іст. повість із часів гайдамаччини / Михайло Старицький. – Л. : Каменярь, 1990. – 437 с. : іл.

324. **Химко, А.** Засвіти : іст. роман / А. Химко. – К. : Рад. письм., 1990. – 447 с. : іл.

325. **Химко, А. І.** Між орлами і півмісяцем : іст. роман / А. І. Химко. – К. : Укр. письм., 1992. – 398 с. : іл.

326. **Химко, А.** Під Савур-могилою : іст. роман / А. Химко. – К. : Укр. письм., 1993. – 446 с.

327. **Чорна, О.** Дрижипільська битва (1655 р.) : [вірш] // Чорна О. Русалчин вінок. – Черкаси, 2002. – С. 18 – 19.

328. **Шевченко, Т.** Великий льох : (містерія) // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 1 : Поезія 1837 – 1847. – С. 314 – 318.

329. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 241 – 245.

330. **Шевченко, Т.** Гайдамаки : [вірш] // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 1 : Поезія 1837 – 1847. – С. 128 – 134.

331. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 57 – 63.

332. **Шевченко, Т.** Гамалія : [вірш] // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 1 : Поезія 1837 – 1847. – С. 234 – 238.

333. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 167 – 169.

334. **Шевченко, Т.** "За що ми любимо Богдана?..." // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 1 : Поезія 1837 – 1847. – С. 372.

335. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 295.

336. **Шевченко, Т.** "Заступила чорна хмара..." // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 2 : Поезія 1847 – 1861. – С. 165 – 167.

337. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 443 – 445.

338. **Шевченко, Т.** Іван Підкова : [вірш] // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 1 : Поезія 1837 – 1847. – С. 122 – 123.

339. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 50 – [52].

340. **Шевченко, Т.** "Ой чого ти почорніло, зеленее поле?..." // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 2 : Поезія 1847 – 1861. – С. 143.

341. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 428.

342. **Шевченко, Т.** Тарасова ніч : [вірш] // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 1 : Поезія 1837 – 1847. – С. 85 – 88.

343. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 15 – 18.

344. **Шевченко, Т.** Холодний Яр : [вірш] // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 1 : Поезія 1837 – 1847. – С. 355 – 357.

345. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 280 – 282.

346. **Шевченко, Т.** Хустина : [вірш] // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 2 : Поезія 1847 – 1861. – С. 56 – 57.

347. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 349 – 351.

348. **Шевченко, Т.** "Чигрине, Чигрине..." : [вірш] // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2001. – Т. 1 : Поезія 1837 – 1847. – С. 254 – 256.

349. **Те саме** // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1999. – С. 187 – 189.

Козацтво у творчості черкаських митців

350. **Черкащина:** історія, сучасність, люди [Образотворчий матеріал] : [альбом] / упоряд. та авт. тексту Н. М. Клименко. – Черкаси : Прес-інформ, 2003. – 114 с. : іл.

В альбомі представлено твори живопису Данила Нарбута «Вибори кошового», Віктора Клименка «Роздуми. Богдан Хмельницький в Черкаському замку», «1648 рік. Перемога під Корсунем», «Максим Кривоніс», «Іван Сірко. Чорна долина», Альберта Недосека «1648 рік. Битва під Корсунем», «1651 рік. Берестечко», «1657 рік. Суботів».

Декоративно-прикладне мистецтво: Віктор Крючков «Остафій Дашкевич». Медаль, фаянс.

351. **Кілессо, С. К.** Архітектурні та мистецькі скарби Богданового краю / С. К. Кілессо. – К. : Техніка, 2000. – 144 с. : іл. – (Національні святині України).

Книжку присвячено історії, архітектурі та мистецькій спадщині першої гетьманської столиці Чигирин, улюбленої резиденції Богдана Хмельницького.

352. **Іван Бондар.** Живопис [Образотворчий матеріал] : [альбом] / Іван Бондар. – [Б.м. : Contempo ART Ukraine, 2008?]. – [6] с. : іл.

353. **Євич, В. П.** Живопис [Образотворчий матеріал] : альбом репродукцій / В. П. Євич ; упоряд. Л. Т. Демченко. – Черкаси : ЧНУ, 2005. – 120 с. : іл. – (Майстри образотворчого мистецтва Черкащини).

354. **Белень, А.** Євич Василь Павлович : аналіт. нарис / Андрій Белень. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2009. – 48 с.

Представлено полотна, своєрідні співомовки на теми українських пісень про козаків: «Ой за гаєм-гаєм...», «Розпрягайте, хлопці, коні...». Не менш довершеними є образи Петра Калнишевського – «Соловецький в'язень. П. Калнишевський» та Б. Хмельницького «Дума про Богдана».

355. **Віктор Клименко.** Живопис [Образотворчий матеріал] : [альбом] / В. Клименко ; фоторепрод. О. Третьякова. – [Черкаси] : Брама-Україна, 2007. – 28 с. : іл.

356. **Клименко, В. І.** Свою Україну любить [Образотворчий матеріал] : [альбом] / Клименко Віктор Іванович. – Черкаси : ЧДУ, 2003. – 114 с.

Видання охоплюють різножанрові полотна митця. Героїчна історія України відображена у полотнах: «Лист до Москви», «Максим Кривоніс», «Семен Неживий в Каневі. Коліївщина», «Іван Сірко. Чорна долина», «Корсунська перемога Б. Хмельницького над поляками», «На Січ», «Роздуми. Богдан Хмельницький в Черкаському замку».

357. **Данило Нарбут** [Образотворчий матеріал] : [альбом]. – [Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2008]. – 303 с. : іл.

У альбомі представлені знамениті серії художника «Гетьмани», «Полковники».

358. **Теліженко, М.** Витинанка [Образотворчий матеріал] : альбом / М. Теліженко. – К. : Нар. джерела, 2007. – 120 с. : іл., фотогр.

Витинання з паперу – окрема сторінка творчості Миколи Теліженка. Уміло використовуючи виражальні можливості лінії і контуру, художнику вдається образно передати автентику народних обрядів, атмосферу легенд, символіку народного мистецтва. Такими є витинанки: «Козак Мамай», «Козаче, соколе, візьми мене із собою...».

* * *

359. **Шапошник, М.** Пісні козака Мамаю / Микола Шапошник. – Черкаси : Холод. Яр, 1997. – 68 с.

360. **Шапошник, М.** Пісні козака Мамаю : коровай третій / Микола Шапошник. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2006. – 63 с.

361. **Слава черкаського козацтва** [Електронний ресурс] / сл. і муз. Олександра Стадника. – Режим доступу : www.pisni.org.ua/Songs/2236158.html (дата звернення : 13.02.2012). – Назва з екрана.

ДОПОМІЖНІ ПОКАЖЧИКИ

Список використаних періодичних видань

Газети

Антенна
Вечірні Черкаси
Голос України
День
Земля Черкаська
Златокрай
Історія України
Козацький край
Культура і життя
Молодь України
Нова Доба
Освіта
Прес-Центр
Урядовий кур'єр
Черкаси
Черкаський край
Черкащина культурна і туристична
Чигиринські вісті

Журнали

Військо України
Військово-історичний альманах
Вісник Національного банку України
Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки
Гілея
Дзвін
Історія в школах України
Київська старовина
Корсунський часопис
Літопис Червоної калини
Людина і світ
Народне мистецтво
Наука і суспільство
Науковий світ
Неопалима купина
Пам'ятки України
Пам'ять століть
Педагогічний вісник
Спадщина Черкащини
Спільна справа
Український історичний журнал
Холодний Яр
Хроніка – 2000
Чумацький шлях

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

До іменного покажчика включені прізвища авторів, укладачів, редакторів та всі імені, які згадуються в анотаціях. Якщо номер бібліографічного опису взято в дужки, то це означає, що цей документ розповідає про дану особу.

Акимович Є. О. 194, 199, 224
Александров В. 241
Андрєєва М. 113
Андрієнко К. Е. 22
Артеменко І. 150

Безуглий В. 285
Белень А. 354
Березовський О. М. 63, 64
Білецький Ф. 21
Бодров Ю. І. 66, 67, 154
Боєчко В. Ф. 9, 10
Бондар І. 352
Борщ М. 82, 297 – 301
Бравада О. 56, 97
Брехуненко В. 100, 201
Брюховецький І. (256 – 259)
Буженко В. 191
Бут (Павлюк) П. (194 – 198)
Бушин М. І. 99, 105, 124

Вдовиченко Є. В. 81
Вечерський В. 98, 128, 129, 202, 286
Виговський І. (108), (128), (129), (131), (213 – 223), (242), (312)
Вирський Д. С. 73
Вишневецький Д. (39), (163 – 170)

Вишневецький О. (41), (117)
Вишневецький Є. (297), (312)
Вінграновський М. 130, 131, 133, 134
Вінницька І. 174
Власюк П. 302 – 303
Волошина Г. 18, 178, 243, 293

Гаврилук О. 25
Газін В. 232
Гайдай С. 12
Голобуцький В. 188
Гордон П. 139
Горобець В. М. 108
Горошко С. 83, 203
Гречило А. 142
Губський Б. 204
Гугля В. 144
Гузичанський П. П. 32
Гундарова Т. 311
Гурбик А. О. 205
Гуржій О. І. 181

Давиденко О. 28
Даниленко О. В. 50
Дашкевич О. (16), (72), (156 – 162), (350)
Дашкевич Я. 233
Демченко Л. Т. 353

Дмитренко М. К. 99
Дорошенко М. (186 – 187)
Дорошенко Павло (134)
Дорошенко Петро (109), (128), (129), (214), (241 – 255)
Дробний І. 304

Євич В. П. 353 – 354

Загоронюк Л. 94
Зінченко Н. 272

Івангородський К. В. 6, 7
Іващенко Ф. І. 51

Калнишевський П. (354)
Капуста В. 283
Карнацевич В. 242
Келлер І. В. 138
Кирей В. 287
Кілессо С. 114, 125, 146, 147, 275, 351
Кішка С. (178 – 180)
Клименко В. 350, 355 – 356
Клименко Н. М. 350
Коваленко С. 33, 68, 69, 71, 95, 102, 117, 118, 234
Коваль В. І. 99
Ковбаса В. 164
Коляда І. А. 182, 206, 235, 263
Конашевич-Сагайдачний П. (181 – 185)
Корнієнко В. В. 181
Косинський К. (39), (40), (41), (174 – 177)
Котов А. 84

Кривоніс М. (350), (356)
Кривошея В. В. 57, 58
Крикун М. 109
Крючков В. 350
Кулик Г. 305 – 306

Лавріненко Н. 274
Лазоренко С. 273
Лазуренко В. М. 53, 105, 124, 126, 127, 149, 207
Лазуренко Ю. М. 207
Ластовський В. 156
Ле І. 307
Ленченко В. 280 – 281
Леп'явко С. А. 40, 41, 175
Липа К. А. 47

Мазепа І. (214), (242), (318)
Макогон А. 243, 293
Мариновський Ю. 276
Марченко В. 86, 87
Масненко В. 37
Мельник Л. 260 – 261
Мельниченко В. М. 34, 42, 104, 152, 269
Михайлюк Ю. М. 15, 16, 157, 165
Мицик В. 52
Мицик Ю. А. 23, 35, 55, 60, 137, 155, 166, 213 – 215, 225, 231
Мірошніченко Ю. 8
Моржковський-Тетеря П. (232 – 240)
Морозов А. 127
Мушкетик Ю. 244

Назаренко В. 123
Наливайко С. (39), (40)
Нарбут Д. 350, 357
Негода М. Т. 308 – 310
Недосеко А. 350
Неживий С. (356)
Нераденко Т. М. 116, 145
Нечуй-Левицький І. 311 – 312
Ніколенко А. Г. 24
Носань С. 313

Озірний О. 314 – 315
Окольський С. 74
Остапова С. 27
Острозькі, князі (41)

Павлюк (Бут) П. (194 - 198)
Панашенко В. В. 59, 62, 65, 70
Пасічник М. С. 39, 101
Пахаренко В. 294
Перепелиця А. І. 290
Петриченко О. 316 – 317
Петросюк О. 29
Пискун О. 282
Підкова І. (171 – 173), (291),
(338 – 339)
Поліщук В. 140, 292, 295 – 296
Полтавець В. 112
Пономаренко М. 17, 45, 96
Попованова О. О. 136
Потоцький М. (73), (79)
Приліпко М. В. 30, 54
Присяжнюк Ю. П. 5, 49
Пугач О. 95
Пшеничний М. 36, 158, 176,

179, 186, 195, 262
Ракшанов В. Б. 318
Реєнт О. П. 182, 235, 263
Руденко О. В. 47

Самойлович І. (260 – 266)
Сас П. М. 184
Сергійчук В. І. 61, 167
Сигізмунд III (117)
Силин О. 13
Симоненко В. 319 – 320
Сірко І. (301), (350), (356)
Славинський М. 284
Смолій В. А. 208 – 209, 246
Солодар О. І. 115, 119 – 122,
135, 247 – 248
Сорока Ю. В. 81
Соса П. 159, 196, 216, 226
Стадник О. 361
Старицький М. П. 321 – 323
Степанков В. С. 79, 208, 217,
236, 246, 249
Степанов М. 141
Степенькін С. Ю. 23, 153
Степенькіна П. 278
Стороженко І. С. 35, 76, 80
Стригун Н. 270
Сулима І. (191 – 193)
Сушинський Б. 160, 168, 177,
180, 187, 192, 210, 218, 227,
237, 257
Сюндюков І. 46, 238, 150

Тараненко Л. 48
Теліженко М. 358
Терпай О. 219

Тетеря Павло (133), (232 – 240)
Титаренко Л. 148, 271
Третьяков О. 355
Трясило (Федорович) Т.
(188 – 189)

Удовік С. 8

Федоренко П. (80)
Федорович (Трясило) Т.
(188 – 190)

Харченко Л. 132, 288, 289
Химко А. І. 324 – 326
Хмельницький Богдан (33),
(43), (44), (46), (47), (68), (69),
(71), (79), (81), (99), (100),
(102), (103), (104), (117), (118),
(127), (128), (129), (130), (132),
(135), (148), (149), (150), (199 –
212), (214), (234), (242), (281 –
282), (288), (289), (307), (313),
(319), (321 – 322), (334 – 335),
(350), (354), (356)
Хмельницький Т. (231)
Хмельницький Ю. (88),
(224 – 231)
Хмельницькі (144), (202), (287)
Хорошок Є. 72

Чабан А. Ю. 1 – 4, 10, 38, 43,
91, 151, 220 – 221
Чепурна І. 143
Черевко О. 271
Черкас Б. В. 161
Чорна О. 327
Чос В. 20
Чуприна В. 251
Чуприна З. 251
Чухліб Т. В. 88, 89, 103, 162,
169, 185, 193, 197, 211, 222,
228 – 229, 239 – 240, 252 – 253,
258,
264 – 265

Шамрай О. Г. 92, 93
Шапошник М. 359 – 360
Шевченко В. С. 14
Шевченко Т. Г. 328 – 349
Шевчук В. В. 31
Шекір М. 254
Шудря М. А. 74, 138, 170,
172 – 173,
212, 223, 230, 255, 259, 266
Шуст Р. 106

Щербак В. О. 11, 107, 190, 198
Щербатюк В. 19, 26, 89
Щербатюк О. 78

Яковлів А. (153)

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Берестечко, м. 82, 350
Брацлавське воєводство 21
Брацлавщина 85
Бужин, м. 88
Велике князівство
Литовське 19
Вереміївка, с. 285
Виграїв, с. 78
Гетьманщина 50, 81, 98
Городищина 20
Дрижипіль, с. 302, 327
Жовті води, м. 81
Замкова гора 284, 290
Зборівська угода 95
Звенигора 21
Золотоніська сотня 56
Канів, м. 4, 5, 7, 11, 59, 291
Канівський полк 58 – 59
Канівщина 22
Корсунь, м. 5, 75 – 81, 108, 253, 270, 278, 295, 350
Корсунь-Шевченківський, м. 270
Корсунська рада 107, 108
Корсунський полк 60 – 61, 153
Корсунщина 23, 24, 61, 278
Крим 109
Кропивна, с. 51, 62
Кропивнянський полк 62
Кумейки, с. 73, 74
Лисянка, м. 25, 89, 253, 287
Лисянський полк 26, 63 – 65
Лисянщина 26
Лівобережна Україна 107

Медведівка, с. 276
Москва, м. 97
Московське царство 109
Мошни, с. 73
Нагірне, с. 302
Надніпрянщина Середня 3, 16, 23, 38, 43, 92
Османська імперія 109
Охматів, с. 83 – 87, 302
Південна Київщина 15
Подніпров'я Середнє 1 – 7, 29, 38, 91 – 93, 151, 220
Правобережна Україна (Правобережжя) 9, 109, 229, 239
Пустинно-Миколаївський Медведівський монастир 274 – 275
Річ Посполита 19, 25, 41, 83, 89, 95, 109
Рось, р. 73
Савур-могила 326
Середньовіччя 23
Сміла, м. 27, 28
Смілянщина 27
Суботів, с. 144 – 147, 149 – 150, 294, 350
Тальнівщина 52
Тетерівка, с. 302
Тіньки, с. 88
Трахтемирів, с. 29, 279
Туреччина 164
Тясмин, р. 276
Умань, м. 7, 55, 253
Уманський полк 66 – 68, 154 – 155

Уманщина 85
Холодний Яр 344
Центрально-Східна Європа 229, 239
Черкаси, м. 4, 5, 7, 11, 32, 33 – 37, 41
Черкаський полк 69 – 70
Черкащина 12, 14, 17, 39, 42, 44, 45, 48, 51, 64, 82, 96, 136, 152, 157, 158, 165, 176, 178 – 179, 195, 269 – 270, 288, 292 – 293, 350

Чигирин, м. 90, 95, 97, 105, 110 – 143, 253, 272, 273, 280 – 284, 286, 290, 296, 304, 310, 348 – 349, 351
"Чигирин" (національний історико-культурний заповідник) 277
Чигиринська фортеця 283
Чигиринський полк 71
Чигиринщина 53, 105, 122, 135, 202, 288, 289, 316
Чорнобаївщина 30, 54
Шполянщина 31

ЗМІСТ

ВІД УКЛАДАЧА.....	3
ПЕРЕДМОВА.....	5
ЧЕРКАЩИНА КОЗАЦЬКА.....	7
<i>Витоки козацтва.....</i>	7
<i>Черкаси – місто козацьке.....</i>	11
ЧЕРКАЩИНА – ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ.....	13
<i>Національно-визвольна війна 1648 – 1654 рр.....</i>	13
<i>Окремі полки, сотні.....</i>	15
<i>Вирішальні битви, походи.....</i>	17
<i>Українська козацька держава: становлення і розвиток.....</i>	20
<i>Чигирин – столиця козацької держави.....</i>	23
<i>Суботів – резиденція Богдана Хмельницького.....</i>	27
<i>Руїна.....</i>	28
ВОЛОДАРІ ГЕТЬМАНСЬКОЇ БУЛАВИ.....	29
«СЛАВА КОЗАЦЬКА НЕ ВМРЕ, НЕ ЗАГИНЕ».....	42
<i>Церковні пам'ятки.....</i>	43
<i>Музеї.....</i>	43
<i>Пам'ятники.....</i>	44
<i>Козацтво у творчості черкаських письменників.....</i>	45
<i>Козацтво у творчості черкаських митців.....</i>	50
ДОПОМІЖНІ ПОКАЖЧИКИ.....	53
<i>Список використаних періодичних видань.....</i>	53
<i>Іменний покажчик.....</i>	54
<i>Географічний покажчик.....</i>	58
ЗМІСТ.....	60